

Een onschuldig meisje

Bernlef

Een onschuldig meisje

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV

2015

Copyright © 2015 erven Bernlef
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's
Uitgeverij BV, Spui 10A, 1012 WZ Amsterdam.

Omslag J. Tapperwijn
Omslagbeeld Ilona Wellmann / Trevillion Images
Foto auteur Koos Breukel

ISBN 978 90 214 5626 3 / NUR 301
www.querido.nl

I

Jos Swinkels keek zijn nieuwe klas in. Twee rijen stoelen en tafeltjes strekten zich voor hem uit, twintig kinderen, twaalf meisjes, acht jongens; groep zeven en acht, die op de dorpschool van Sanddam in één lokaal bij elkaar zaten. De meeste kinderen waren blond, in wisselende tinten, één meisje had bruin haar, één jongetje rossig. Jos pakte de namenlijst van tafel en las de bovenste naam op: 'Lucille Dubois?'

Het grootste meisje aan het achterste tafeltje in de raamrij stak haar hand op. Ze ging er nu zelfs bij staan, alsof ze haar lengte wilde benadrukken. Bijna een kop groter dan de rest. Een jaar ouder ook, had hij in het klassenboek gezien. Ze was de enige die al borsten had.

'Je kunt wel weer gaan zitten, Lucille.'

Even nog stond ze in haar naveltruitje en zwarte spijkerbroek, het kastanjebruine halflange haar glanzend over haar schouders, naast haar tafel, alsof ze hem niet gehoord had. Haar groene ogen bleven hem strak aankijken terwijl ze zich traag terug liet zakken op haar stoel.

Hij ging door met het oplezen van de namen. Vingers gingen omhoog, hoge en lage stemmen klonken, luide en zachte. Hij probeerde de namen op de lijst te

koppelen aan de twee rijen gezichten voor hem. Het zou nog wel even duren voor hij namen en gezichten foutloos met elkaar in verband kon brengen.

Jos Swinkels was vlak na Pasen aangenomen als vervanger van een onderwijzeres die overspannen was geraakt en ten slotte was afgekeurd. Dat had Klaas Hiemstra, het hoofd van de Karel de Grote School, hem tijdens hun eerste gesprek verteld.

‘Hadden deze klassen daar iets mee te maken?’ vroeg Jos.

Hiemstra keek hem lang aan vanonder zijn borstelige witte wenkbrauwen. Het schoolhoofd was een man van een jaar of vijftig, schatte Jos, misschien wel ouder. In dat geval was hij haast twee keer zo oud als hijzelf. Hiemstra draaide zich naar het raam. Hij droeg een mouwloos zwart vest over zijn lichte overhemd, dat aan de linkerkant met een slip achter uit zijn broek hing.

‘Groep acht is een moeilijke klas,’ zei hij terwijl hij zich weer naar Jos Swinkels toe draaide. ‘Maar alle klassen zijn tegenwoordig moeilijk; groep zeven en acht het allermoeilijkst.’

Hiemstra sprak traag en behoedzaam. Jos Swinkels knikte de man, die nu achter zijn bureau ging zitten, vriendelijk toe. Een stug meubel was dat bureau, zonder enige franje. Het leek uit losse elementen door een amateurtimmerman in elkaar gezet. Het tafelblad was zo te zien een kamerdeur geweest, de poten waren ongelijk van dikte en kleur. Waar een bureau door zijn

strakke vorm de autoriteit van degene die erachter zit normaal benadrukt, leek dit meubelstuk die juist te ondergraven.

Jos kende het verhaal van oudere, wijze raad gevende onderwijzers en hoopte dat Hiemstra er niet in zou vervallen, wat hij natuurlijk toch deed.

‘De eerste weken zijn cruciaal,’ zei de hoofdonderwijzer en schoof een stapeltje boeken over het bureaublad opzij. ‘Je moet er meteen je stempel op drukken. Een softe aanpak is fataal. Daar is Marga Vos aan onderdoor gegaan. Te aardig zijn keert zich tegen je. Tegenwoordig dan.’

Opnieuw knikte Jos Swinkels zwijgend. Hij had nog nauwelijks ervaring, was hiervoor alleen maar invaller op dorpscholen in de regio geweest.

‘Nog meer dat ik moet weten?’

‘Je netjes kleden,’ zei Hiemstra. ‘Onopvallend, niet overdreven modieus, gewoon netjes. Vooral niet te jeugdig. Kleding kan je helpen bij het scheppen van de juiste afstand. Verval niet in schooltaal of dialect. Laat je met “u” of “meneer” aanspreken.’

‘Zijn er nog specifieke problemen?’ vroeg Jos.

Jos zag Hiemstra uit het raam kijken, naar twee paarden in het weiland achter de school, die zij aan zij met gebogen hoofden in alle rust stonden te grazen. In de verte reed een blauwe vrachtwagen over de Rondweg.

‘Houd vooral die Lucille Dubois in de gaten. Eén keer blijven zitten. Dit jaar is het erop of eronder voor haar. Haar laatste kans.’

‘Is ze dom?’

‘Integendeel. Alleen maar dwars.’

Hiemstra stond op vanachter zijn bureau en hield de deur voor hem open.

Jos gaf de man een hand.

‘Ik doe mijn best,’ zei hij.

‘Meer kan een mens niet doen,’ zei Hiemstra.

De lichte twijfel in zijn stem ontging Jos niet. Hij wees de hoofdonderwijzer op de uit zijn broek hangende slip van zijn overhemd.

‘Neem me niet kwalijk,’ zei Hiemstra en propte op zijn rug het overhemd met één hand terug op zijn plaats.

Die eerste schooldag in groep zeven en acht had Jos het voornamelijk over zichzelf. De kinderen moesten tenslotte weten wat voor soort onderwijzer ze voor zich hadden. Hij had het over zijn manier van lesgeven, al had hij daar nog maar weinig ervaring mee. Kinderen moesten met plezier naar school gaan, maar wel om iets te leren. Spelen konden ze in het speelkwartier en na schooltijd. Hij verwachtte dat ze het huiswerk dat hij opgaf stipt op tijd af zouden hebben; smoesjes en uitvluchten zou hij niet tolereren. Streng maar rechtvaardig zou hij zijn, en als ze meewerkten konden ze samen een prettige tijd hebben. Als voorschot op die tijd las hij een stuk voor uit *Kruistocht in spijkerbroek*.

Toen het laatste uur voorbij was keek hij de kinderen na, die in verspreide groepjes het schoolplein af slenter-

den. Lucille Dubois werd omringd door vier vriendinnen. Ze onderstreepte haar woorden met nadrukkelijke gebaren. Handen met lange dunne vingers. Hij glimlachte en ging naar binnen om zijn tas te halen.

Een maand geleden, toen zijn benoeming officieel was geworden, had hij via een makelaar in de stad dit daglonershuisje aan de Slaperdijk in Sanddam gehuurd. Een woonkamer van vijf bij zes, met een aangrenzende keuken en tegenover de woonkamer een slaapkamer en een badkamer met douche en toilet. Hij had de makelaar, een man met blozende ronde wangen, gezegd dat dit precies was wat hij zocht. Net buiten de dorpskern, en toch niet meer dan tien minuten lopen van school. Een week later had hij het huurcontract getekend en zijn schaarse bezittingen uit zijn etage in de stad naar het dijkhuisje laten overbrengen. Hij was opnieuw vrijgezel. In dat vrijstaande daglonershuisje leek die toestand hem opeens definitiever dan in de stad.

Hij keek uit het achterraam de polder in. De rondrennende pasgeboren lammetjes waren nog slank en spierwit. Eén sprong er met vier gekromde pootjes de lucht in, een ander stormde op zijn moeder af, die geduldig wachtte tot het lam een tepel te pakken kreeg en met een driftig kwispelend staartje furieus begon te drinken. Hoog in de hemel vlokte een rij wolkjes voorbij. Aan de horizon stonden drie moderne windmolens. De wieken van de middelste stonden stil.

‘Zag je hoe hij naar me keek?’ vroeg Lucille aan Francien Verboon, een spichtig meisje met sproeten en haar dat in touwachtige strengen langs haar gezicht viel. Ze keek Lucille verwachtingsvol aan. ‘Hij keek als een *man* naar me,’ zei Lucille.

‘Hij is toch ook een man,’ zei Kim Visser en streek met één hand de plooiën in haar rok glad.

‘Dat bedoel ik niet. Wacht maar tot je ook borsten hebt. Dan kijken ze naar je alsof ze het met je willen doen.’

De vriendinnen die aan weerskanten naast haar liepen zwegen. Er gingen geruchten dat Lucille het al een keer gedaan had, maar met wie? Toen ze er een keer naar hadden gevraagd, had Lucille geheimzinnig gelachen en gezegd dat ze dat onmogelijk zeggen kon om de man in kwestie niet in verlegenheid te brengen. Je weet hoe er in het dorp wordt gekletst.

‘Wie gaat er mee naar de Torenheuvel?’ vroeg ze aan het clubje.

Kim Visser en Anna Voormolen bleven staan. Ze wezen op de schooltassen op hun rug. ‘We moeten nog huiswerk maken.’

Lucille haalde geërgerd haar schouders op. De twee

dropen af. Met Francien Verboon en Leonie Vaatstra bleef ze achter. Naast elkaar liepen ze de Duinweg in.

‘Wat heb je aan leden die braaf doen wat de meester zegt. Heilige boontjes... Laten we een plan maken om die nieuwe te testen.’

Lucille kwam altijd met gewaagde acties, zoals het loslaten van kikkers in de klas, het insmeren van bordkrijtjes met lijm. Er was altijd wat gaande.

Ze waren lid gemaakt door Lucille. (Jongens konden geen lid worden.) Wat het lidmaatschap inhield en waarvan ze precies lid waren, begrepen de vriendinnen niet goed. Het was geen vereniging maar ook geen club, eerder een soort verbond. Het moest een onderling geheim blijven. Eén ding was zeker: de opdrachten van Lucille moesten stipt worden uitgevoerd. Toch waren ze blij dat ze erbij mochten horen, in dat spanningsveld dat Lucille opriep met haar plannen. Ze gehoorzaamden haar blindelings en vol overtuiging. Zonder Lucille gebeurde er niets.

Iets moest er veranderen in hun leven, dat was zeker, de vraag was alleen: wat? Dat was misschien wel het geheim. Ze vertrouwden op Lucille om het antwoord op die onuitgesproken vraag te vinden. Een uitweg naar een avontuurlijk bestaan.

Achter het houten kantoor van Rijksbosbeheer met zijn glimmend gelakte vloeren, waar altijd vanuit een openstaand raam een radio klonk, liep een steil pad de duinen in, met aan weerszijden jonge dennen vol lotten. Als ze de speelwei voorbij waren, een diep gele-

gen wit blinkende duinpan met hier en daar struiken en een enkele schriële eik waar mezen en boomkruipers omheen cirkelden, en langs de heksenboom waren gelopen met zijn boven de grond uit kronkelende wortels die hij naar hen uit leek te steken, kwamen ze bij de Torenheuvel, een hoogoplopend duin. Daarachter, in de neerwaartse glooiing, groeiden lage, in elkaar verstrengelde struiken. Tussen die struiken hadden ze met planken en stukken boomstam een clublokaal afgeschermd: de Hut.

Iedere woensdagmiddag, maar soms ook op andere dagen na schooltijd, kwamen ze daar bijeen om met Lucille plannen te smeden. De bijeenkomst begon altijd met een ‘inzwering’, een woord dat ze eerst niet kenden. Een voor een moesten Lucilles vriendinnen haar met opgeheven wijs- en middelvinger van hun rechterhand plechtig beloven dat ze niets van wat er die middag besproken werd aan iemand buiten de club zouden doorvertellen. Wie dat toch deed werd met onmiddellijke ingang geschorst. Niemand haalde het in zijn hoofd die belofte te verbreken, de vriendinnen wisten wat uitsluiting betekende. Niet alleen was je dan geen lid meer van Lucilles genootschap, de anderen mochten ook niet meer met de verraadster omgaan. Daar zag Lucille streng op toe. Eén keer hadden ze dat meegemaakt. Maaïke Koenders had haar broer verteld dat Lucille een flesje cola in de handtas van Marga Vos had leeggegoten. Via die broer was het de juffrouw ter ore gekomen, wat Lucille een strafmiddag bij Hiemstra had oplee-

verd. Sindsdien lag Maaïke Koenders eruit. Nu, maanden later, nog steeds.

Vanuit hun schuilplaats waren ze onzichtbaar voor de buitenwereld.

‘Hoe vinden jullie die nieuwe?’ vroeg Lucille, en krabde aan een korstje op haar rechterknie. Ze hadden hun schooltassen voor zich op de grond gezet.

Francien steunde achterovergeleund op haar handen in het zand.

‘Hij is wel knap,’ zei ze aarzelend.

Leonie knikte. Ja, hij was knap.

‘Des te erger,’ zei Lucille. ‘Knappe mannen zijn gevaarlijk. Juist omdat ze knap zijn. Voor je het weet maken ze je verliefd en ga je voor ze door de knieën. Dan willen ze van alles van je en ben je in hun macht. Wij moeten vooral knappe mannen bestrijden, te beginnen met deze.’

Zo sprak Lucille. Ze begrepen haar nooit helemaal, maar wat ze zei veroorzaakte altijd een vreemde opwinding. Met haar uitspraken refereerde ze aan iets waar de meisjes een vage, angstige notie van hadden, iets wat tegelijk bedreigend en aanlokkelijk was en in de toekomst verborgen lag. Als je eenmaal volwassen bent, ben je aan mannen overgeleverd, had Lucille bij een eerdere gelegenheid gezegd. Maar vrouwen hebben een wapen en daarom begon ze nu over ongesteldheid. Dat onderscheidde vrouwen van mannen, het was een teken dat zij kinderen konden krijgen en mannen niet. Daar waren alle mannen jaloers op.

‘Mannen vinden vrouwen die ongesteld zijn eng en vies, alleen maar omdat ze dan niet met ze mogen neuken. Morgen gaan we daarom met zijn drieën doen alsof we ongesteld zijn. Ik begin met mijn vinger op te steken. Als ik terugkom van de wc moet een van jullie, jij Francien, je vinger opsteken en zeggen dat je ook net ongesteld bent geworden, en een kwartier later steekt Leonie haar vinger op en vraagt om dezelfde reden of ze naar de wc mag. Je zult zien dat we hem daarmee helemaal van slag brengen. Zorg dat je een tampon bij je hebt, want je weet nooit of hij het gaat controleren.’

‘Dat durft hij niet,’ zei Francien.

‘We zullen zien,’ zei Lucille. ‘Dat is dus hierbij afgesproken.’

‘Ik heb geen tampon,’ zei Leonie, die rood werd.

‘Pik er dan een van je moeder,’ zei Lucille.

Ze knikten en gordden hun rugzakken weer om. Francien beet op haar onderlip, Leonie woelde door haar blonde krullen. Ze twijfelden of ze het wel zouden durven. Maar als Lucille begon zouden zij volgen, dat wisten ze nu al.

3

Als je op de Slaperdijk stond zag je achter de vaart de hoge rand van de achterste duinen, onder hun met helm beplante toppen begroeid met een aanplant van strakke rijen jonge dennen. Een eind verderop en vanaf de dijk niet te zien, stortte een waterval van zand zich naar beneden tot aan de voet van het Dorpsplein. Het leek wel een gletsjer, een gletsjer van glinsterend talkkleurig zand, die in de loop der jaren tot een toeristische attractie was uitgegroeid. In de weekenden klauterden horden kinderen naar boven om zich daar om te draaien en met wijd gespreide armen naar beneden te hollen tot ze de macht over hun steeds sneller voortrennende benen verloren en neerploften in het zand. Het klimduin, zoals het wel genoemd werd, was het laatste restant van een verleden dat uitgebreid beschreven werd in een boekje dat Jos tussen twee oude telefoonboeken in zijn slaapkamer had gevonden, *Sanddam, vroeger en nu*, geschreven door ene Hero Dijkman.

De in cultuur gebrachte duinen, nu een geliefd wandel-en-fietsgebied, waren in vroeger tijden een zandwoestijn geweest, schreef Dijkman, ontoegankelijk en onbewoonbaar, zonder wegen of paden, waar stuifduinen, door de schrijver ook wel 'loop-' of 'wandeldui-

nen' genoemd, steeds verder in de richting van Sanddam en de noordelijker gelegen dorpen oprukten en alles wat ze tegenkwamen aan grasland, lage struiken en jonge boompjes bedolven. Het zand drong overal binnen en vormde een dun laagje op vensterbanken, vloeren en drempels. Het knarste tussen de tanden en kroop tussen de beddenlakens van de dorpelingen. Vrouwen liepen de godganse dag te vegen. Wagens liepen vast in het zand, het vee moest aldoor verder landinwaarts worden geweid. Zo verloren boeren steeds meer akkerland. Veel mensen trokken daarom weg, gaven de strijd tegen het zand op. Zij die achterbleven waren de allerarmsten, bijkans stikkend in het steeds verder oprukkende zand. Het zou tot het midden van de negentiende eeuw duren voor men door aanplant van helm, jonge dennen en berken het zand tot staan wist te brengen. Daarvóór zag het landschap er in de woorden van Dijkman zo uit: '...als bladzijden van een losbladig boek werd het ene landschap bedekt door het volgende. Elke "pagina" van duinzand vol letters, woorden en zinnen: de achtergebleven sporen van begroeiing, dieren en de mens. Hier en daar ontbreekt een deel van een pagina: het onvermijdelijke gevolg van volgende verstuingen of afgravingen. Intussen leggen archeologen bijna maandelijks nieuwe bladzijden bloot: nieuwe vertellingen over de geschiedenis van het landschap en zijn bewoners.'

Die geschiedenis ging terug tot ver vóór de christelijke jaartelling, toen het duingebied, dat zich in die tijd veel verder naar het westen uitstreekte, al bewoond

werd door jagers en vissers. Dat gebied, door Dijkman de ‘oude’ duinen genoemd, was langzaam verdwenen, deels verzwolgen door de zee, deels bedolven onder nieuwe, jonge duinen, die zich, met het continu door de zee aangevoerde zand en met behulp van de krachtige westenwind, over de oude hadden gelegd. In de vroege middeleeuwen hadden Friese koningen hier hun verblijven gehad, waarvan de funderingen nu, dankzij warmtecamera’s, luchtfoto’s en opgravingen door amateurarcheologen, voor een deel waren gelokaliseerd. De meeste nederzettingen waren van hout geweest en keer op keer gebrandschat door Vikingen en Noormannen tijdens plundertochten vanuit de Noordzee. Die eerste bewoners hadden van visserij, kleine landbouw en een beetje veeteelt (geiten en schapen) geleefd. Een schraal bestaan op de rand van de verstikking. Je zou ze met enig recht woestijnbewoners kunnen noemen, schreef Dijkman, in een voortdurend bewegend landschap van verstuivende, zich verplaatsende zandheuvels.

Tijdens de Watersnoodramp van 1953 legde de springvloed nog een bladzijde uit het verre verleden bloot: na de storm kwamen er langs de kust grote donkerbruine veenplakken aan de oppervlakte. Archeologen vonden daarin potscherven die uit de late bronstijd afkomstig waren. Het huidige Sanddam had dus waarschijnlijk een voorloper gekend in een dorp dat nu onder water verdwenen was.

Dat verhaal sprak Jos Swinkels aan. Als jongen had hij archeoloog willen worden. Het idee dat er onder je

voeten ooit mensen hadden gewoond en gewerkt liet hem als jongen al niet los. Het zou trouwens een mooi onderwerp voor een geschiedenisles kunnen zijn, ‘Verborgene schatten uit het verre verleden’. Zoiets sprak tot de verbeelding.

De auteur van het boekje besteedde ook aandacht aan de Tweede Wereldoorlog. De Duitsers hadden in het gebied een aantal bunkers gebouwd, waarvan een deel in het zuidwesten nog te zien was. Het waren geliefde schuilplekken voor vleermuizen en ‘verliefde paartjes’, zoals Dijkman olijk vermeldde in zijn relaas. Een speurtocht naar de bunkers... Dat zou mooi aanschouwelijk onderwijs kunnen zijn. Op de plek waar nu het houten kantoorgebouw van Rijksbosbeheer stond, had ooit een barakkenkamp gelegen. Oorspronkelijk aangelegd door de Nederlandse krijgsmacht, was het in de oorlog door de Duitsers gevorderd als opvangkamp voor gijzelaars en joden die van daaruit werden doorgestuurd naar Westerbork of Kamp Amersfoort. Na de oorlog had het nog een tijd dienstgedaan als interneringskamp voor NSB'ers en collaborateurs, tot het in 1949 werd afgebroken. De Zeeweg, waarover nu ieder weekend honderden fietsers naar het strand reden, was door de Duitsers aangelegd en had zo in niet geringe mate bijgedragen aan de latere bloei van Sanddam als toeristenoord. Hoewel het een bescheiden dorp was, waren er twee café-restaurants en een hotel, een supermarkt, een snackbar en allerlei op toeristen gerichte kleinere winkels.

In de supermarkt kwam Jos Swinkels mevrouw Bensdorp tegen. Mevrouw Bensdorp was zijn buurvrouw, een opzichtig opgemaakte weduwe van tegen de zestig, met een voorkeur voor donkerpaars fluweel, die zich al op de eerste dag dat hij aan de Slaperdijk woonde had aangediend om zich ‘even voor te komen stellen’. Het was een opdringerig mens, dat hij met moeite de deur uit had weten te krijgen. Toen ze brutaal langs hem heen door de gang naar de woonkamer was gelopen, had ze spiedend om zich heen gekeken en geïnformeerd: ‘U woont hier alleen?’

‘Voorlopig wel,’ had hij geantwoord. Natuurlijk, dacht de weduwe, die soms vervaarlijk snoof met een van weerzin vertrokken gezicht alsof er ergens in huis een lijk verborgen lag, was hij op zoek naar een vrouw. Dat was hij ook. Hij hoopte nog altijd dat Clara op haar beslissing van een jaar geleden zou terugkomen, toen ze hem op die bewuste avond had meegedeeld dat ze bij hem wegging. Ze had het nonchalant gezegd, bijna tussen neus en lippen door. Hij begreep haar niet. ‘Hou je niet meer van me? Heb je een ander?’ Nee, dat was het niet. Ze ging aan tafel zitten en steunde haar prachtige gezicht met de uitstekende jukbeenderen en de spitse kin tussen haar handen. De huid op haar ellebogen zag vlekkerig rood. Ze wilde liever alleen zijn, voorlopig tenminste. Ze had haar handen in de zakken van haar spijkerbroek gestoken en hem met een besliste blik aangekeken. ‘Ik heb mijn spullen al gepakt.’ ‘Dus je komt nooit meer terug?’ ‘Zeg nooit nooit.’ Daarom

bleef hij hopen dat ze alsnog na een tijdje bij hem terug zou komen. Misschien was het allemaal niet meer dan een bevestiging. Misschien was ze te jong voor een vaste relatie, had ze bindingsangst. Opeens realiseerde hij zich hoe weinig hij over haar wist. In de dagen erna stuurde hij haar elke dag een brief, brieven vol vragen, smeekbedes, zelfverwijten. Ze antwoordde niet, net zomin als ze de telefoon opnam. Wederzijdse vrienden en vriendinnen hadden haar ook niet meer gezien. 'Je was te veel in jezelf gekeerd,' zei er een. 'Je was niet doortastend genoeg,' zei een ander. Nu was het dus een jaar later. Hij moest zijn leven, net als zijn huis, opnieuw inrichten. Dat was eenvoudiger gezegd dan gedaan. Al zijn spullen waren met haar verbonden en verspreidden een treurig stemmende aura in de kamers. Vooral 's avonds kwamen de herinneringen op aan de tijd dat ze in de stad hadden gewoond. Die periode leek hem nu een toneelstuk, onder schijnwerpers van vals licht opgevoerd. Hij had gedacht dat hij haar wel kende, maar dat was dus een misvatting gebleken. Misschien had hij meer aandacht aan haar moeten schenken. Hij schudde zijn hoofd. Hij moest ophouden zichzelf de schuld te geven. Er gingen zoveel stellen uit elkaar. Maar hij miste haar vreselijk en had zich in het begin verstoten gevoeld. Was zijn liefde voor haar misschien inderdaad blind geweest en zag hij nu eindelijk de waarheid onder ogen: ze had hem uit haar gedachten gewist, zoals je met een resoluut gebaar een kraan dichtdraait. In een handomdraai.

Voor de kassa stond een lange rij. Mevrouw Bendsdorp draaide zich naar hem om. 'Dat zijn die lui uit Zonnewende.' Ze wees misprijzend op de rij voor haar en tikte op haar voorhoofd. 'Van de inrichting, weet u.' Hij knikte zonder iets te zeggen, keek naar het kassameisje dat alle tijd nam om met iedere geestelijk gehandicapte diens geringe maar liefdevol gekoesterde aankoop, die ze maar met moeite afgaven om het door haar te laten scannen, af te rekenen. 'Kan dat nou niet op een ander moment,' mompelde mevrouw Bendsdorp zeurderig. Jos keek naar het rijtje jonge mensen. Met hun ingedeukte, in een grijns vertrokken of in oprechte verbazing opengesperde gezichten deden ze hem aan een stoet bedelaars op een schilderij van Breughel denken dat hij eens in Brussel in een museum had gezien. Sommigen kwijlden, anderen worstelden met hun spastische armen of met een veel te kleine portemonnee tot het kassameisje hem pakte en er de benodigde munten uit peuterde. Zorgzaam en niet van haar stuk te brengen. Toen hij aan de beurt was zag hij het plastic naamkaartje op haar werkjas: Miriam heette ze.

Toen Jos de supermarkt uit liep zag hij hoe het groepje hand in hand, sabbelend op lolly's en Marsrepen, tevreden naar de inrichting terugsjokte onder begeleiding van twee meisjes in lichtblauwe jacks en spijkerbroeken. Een lange rij eenvoudige zielen die de wereld nooit zouden leren kennen, rauwe kreten van tevredenheid slakend, al slikkend en smikkelend, voortschuifelend over het voetpad langs de rijweg.

Toen hij die ochtend de klas binnenkwam, voelde hij ogenblikkelijk dat er iets broeide. Zo te zien hadden de jongens er niets mee te maken, die hingen even onverschillig en plompverloren in hun stoelen als altijd. Alleen op maandagochtend leefden ze op, wanneer ze de afgelopen wedstrijd van Sanddamse Boys bespraken. Drie van zijn leerlingen speelden in het tweede jeugdelftal; hij had hun beloofd een keer te komen kijken.

Hij begon de dicteeschriften uit te delen. Terwijl hij tussen de rijen door liep, vroeg hij wie of er wel eens een boek las. Theo Lastman, die door zijn medeleerlingen ‘Koppie Koppie’ werd genoemd, en Maaïke Koenders staken hun vinger op.

‘Twee,’ zei hij misprijzend. ‘Dat is tien procent van de klas, om het eens statistisch uit te drukken. Jullie zullen echt meer moeten gaan lezen. Dat is de enige manier om de spelling onder de knie te krijgen. Lezen en nog eens lezen! Het volgende dictee moet beter, vooral in groep acht, jongens.’

Hij liep terug naar het bord. Toen hij bezig was een staartdeling op te schrijven, hoorde hij achter zich een meisjesstem ‘Meneer, meneer’ sissen. Hij draaide zich om.

‘Wat is er, Lucille?’

‘Meneer, ik moet even naar de wc.’

‘Kan dat niet wachten tot het speelkwartier?’

‘Nee meneer, ik ben ongesteld.’

‘In dat geval...’ Hij maakte een gebaar in de richting van de deur. Sommige jongens bogen besmuikt het hoofd.

Toen een kwartier later Francien Verboon met dezelfde mededeling haar hand opstak, tien minuten later gevolgd door Leonie Vaatstra, wist hij genoeg. Ze probeerden hem uit, wilden zien hoe hij op iets dergelijks reageerde. Hij stak zijn handen bedaard in zijn zakken.

‘Wie is er hier nog meer ongesteld?’ Nu hadden de jongens hun schroom overwonnen. Ze lachten luidruchtig en stompten elkaar daverend in de rug.

‘Dat is anders niets om over te lachen, heren. Het is de normaalste zaak van de wereld dat meisjes ongesteld worden. Ik zal zorgen dat er voortaan tampons in de verbanddoos komen te liggen, dames.’

Toch hadden ze hem even van zijn stuk gebracht. In zijn verwarring liet hij de staartdeling voor wat ze was en begon een verhaal over de geschiedenis van het dorp, hoe het vroegere Sanddam eerst door stuivende zandmassa’s was bedolven en later door de zee was verzwolgen. De kustlijn had in de vroege middeleeuwen veel westelijker gelegen dan nu. Hij liep naar de kaart van de provincie die aan de muur naast de deur hing en wees de plek in de ingekleurde zee aan waar het vroe-

gere Sanddam vermoedelijk had gelegen. De klas werd geleidelijk aan weer stil.

Het laatste uur las hij verder voor uit *Kruistocht in spijkerbroek*. Toen hij het boek dichtsloeg zei hij: 'In de bibliotheek zijn massa's net zo spannende boeken te vinden.' Maar ze luisterden al niet meer, dromden opgewonden schreeuwend naar de deur, het vrije weekend tegemoet.

Hijzelf keek er niet naar uit. Het dorp werd op zaterdag en zondag overspoeld door echtparen die kwamen wandelen of fietsen in het duingebied en die de terrassen van de twee café-restaurants bevolkten, waar ze koffie met appelpunten bestelden. Het waren vaak oudere mensen, maar hun glimmende sportkledij in felle kleuren met het logo van de fabrikant erop straalde een vals soort jeugdigheid uit. Ze waren hier om sportief te doen en elkaar te bewijzen dat ze nog volop meetelden. De aanblik stemde hem droevig.

Buiten het weekend lag de Hoofdstraat er verlaten bij. Hij was niet gewend aan de stilte die dan in het dorp hing, zo anders dan in de stad. Daar had hij anoniem geleefd, hier stuitte hij op een gesloten gemeenschap van vrijstaande lage huizen met erkers vol porseleinen beeldjes van danseresjes en langharige hondjes, geflankeerd door vingerplanten. Niet dat de mensen onvriendelijk waren of hem negeerden: ze groetten hem minzaam, maar zonder enthousiasme. Hij hoorde er niet echt bij. Het was alsof hij eerst iets moest